

és hogy nem emeltem ki a könyvben olvasható sikerült mythosmagyarásokat — hisz nem lehetett szándékom ezen nálunk sajnos úgy is eléggé ismeretes mythologiai kézikönyvet ismertetni; de kötelességemnek tartottam, végre felderíteni e sokat magasztalt kontármű árnyoldalait és kimutatni veszélyes voltát a mythologiában kevésbé járatos olvasóra nézve. Ha vannak könyvek, melyek megérdemlik, hogy egy iskolai index librorum prohibitorum-ra tétessenek, a Cox-féle kézikönyv bizonyára ilyen.

Dr. ÁBEL JENŐ.

HAZAI IRODALOM.

Thukydides. Görögül és magyarul. Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta *Zsoldos Benő*. 8-r. I. köt. L, 607 l., II. köt. 334 l. Budapest. 1888. Franklin-társulat. Ára 2 frt 40 kr., 1 frt 40 kr. (Kiadja a M. Tud. Akadémia class.-philologiai bizottsága.)

A M. T. Akadémia classica-philologiai bizottsága Ponori Thewrewk Emil Anakreonja, Csengeri János Cicero de officiis-e s Bozóky Gaiusa után Thukydides teljes fordítását iktatta kiadványai sorába.

E fordítás megérdemli, hogy a kritika bővebben foglalkozzék vele. Azon író, ki először pillantott bele a történelmet alkotó események belső fejlődésébe, igaz vonásokkal rajzolva az emberi léleknek a jellemekben és viszonyokban megnyilatkozó törvényszerűségét, első magyar fordításban jelenik meg előttünk. S bár nem fogják sokan elolvasni — kicsoda is olvasná minálunk Thukydidest? — mindamellert irodalmi ténynek kell tartanunk már azt is, hogy valaki vállalkozott az *egész* író lefordítására, a mihez nem csak tudomány, hanem temperamentum is szükséges. — Egy Thukydides-fordítást nem szabad közönséges mértékkal mérnünk. A rendkívüli nehézségek, melyekkel a fordítónak meg kell mérkőznie, ha nem is engedékeny, de apróságokban némileg elnézővé kell hogy tegyék a bírálót: itt nemcsak gondolatokat kell tolmácsolni és szókat fordítani, hanem kifejezésre kell juttatni a stílus karakterét is.

A fordító, kinek kitartása előtt kész-örömet meghajlok, nagy munkát végzett (ki tagadná?), de Thukydidest a maga teljes valójában és egyéniségében, sajnos, nem bírta a magyar olvasónak adni. S ez szinte természetesnek látszik, ha meggondoljuk, hogy első fordítással van dolgunk; bár másrészt kétséget nem szenved, hogy a fordításnak sok gyengéjét a «szellemi rokonság» hiányának kell felrónunk.

A rövidség és velősség hiánya első és legnagyobb hibája a fordí-

tásnak. Kételkedem benne, hogy a magyar nyelv erőbeli kincseit jobban ne lehetett volna kiaknázni. Nem elég commentatornak, paraphrastának lenni, minő sok esetben Zsoldos úr. Számptalan példát idézhetnék itéletem igazolására. Hadd álljon itt csak egynehány: I, 10, 3: «ha itt is lehet valamit építeni Homeros költeményeinek tanuskodására» (*τῆ Ὀμήρου ποιήσει πιστεύειν*, = meg lehet bízni a H. költészetében). — I, 10, 4: «főleg mivel az állt előttök(!), hogy magukkal hadi szereket czipelve hajózzanak át a nyílt tengeren s e czélra hajóiknak nem volt fedélzete, mivel csak ódonfajta, kalózbárkaszerű építmények voltak.» Rövidebben: «főleg mivel hadi szerekkel kellett a tengeren általkelniök, hajóiknak pedig fedélzetük nem volt, hanem régiesen, kalózbárkák módjára épültek.» — I, 40, 1: «Ezennel már ki van mutatva az, hogy mi méltó panaszokkal jövünk, míg ezek a gonoszok nyilvános erőszakoskodással mindent magukhoz igyekeznek rántani.» A helyes fordítás ez: «Hogy mi magunk méltó panaszokkal jövünk, ők azonban erőszakos és telhetetlen emberek, az immár bizonyos.» (*Ὡς μὲν οὖν αὐτοὶ τε μετὰ προσηκόντων ἐγκλημάτων ἐρχόμεθα καὶ οἷδε βίαιοι καὶ πλεονέκται εἰσὶ, δεδήλωται*). — Mikor Thukyd. II, 11, 4 csak azt mondja, hogy *οἱ δὲ ὀργῆς* (t. i. *αἱ ἐπιχειρήσεις γίνονται*) akkor Zs. úr így fordít: «A szenvedély heve első kitörésének módjára» . . II, 38, 2 utolsó mondata (,a nélkül — után') merő szószaporítás. — III, 38, 6 *ἄξιός τε τι λέγοντος προεπαίνεσαι* fordításaképp ezt az értelmetlen és mértéke vesztett mondatot olvassuk: «hanem ha valaki valami éleseszűségre mutató dolgot mond, annak (?) helyeslésetekkel, még jól ki sem mondja, már résen vagytok . . » (?). — II, 33, 2 a görög szövegben ezt olvassuk: *ὡς οὐκ ἠδύνατο, ἀπέπλεον ἐπ' οἴκου*. Hogy ezt az egyszerű mondatot lefordítsa Zsoldos úr, sok szóra van szüksége: «Miután e részben a kísérletek nem vezettek sikerhez, a haza felé való vitorlázáshoz fogtak.» — II, 37, 3: «De a mig ekkép mi a magán életben egymással minden nehézkesség félretételével *érülkőzünk*» (többször is előfordúl, pedig Zsoldos úr modern-ízű prózájában nagyon szúrja a szemünket), «a nyilvános életben a legnagyobb *ajgságoskodással* őrizkedünk a törvényszerűségek elkövetésétől.» E hosszú lélekzetű mondatnak ez felel meg a görögben: *ἀνεπαχθᾶς δὲ τῆ ὄψει ἀχθηδόνας τὰ δημόσια διὰ θεός μάλιστα οὐ παρανομοῦμεν*. V. ö. még I, 122, 1; IV, 26, 4 stb. A fordítónak a görög periodus szépségei és követelményei iránt nincsen meg a kellő érzéke. Kénye-kedve szerint vagdalja szét a körmondatokat apró-cseprő töredékekre; alárendeléseket egészen önkényesen mellérendeléssel fejez ki, sokszor meg a kurta velős mondatokat valóságos szószaporítással írja körül. Összefonósított erő helyett szertelen vizenyősség, józan mérték helyett kalandozó önkény jellemzik általában fordítását. Épen az, a mi Thukydides stílusában igazán sajtászerű és egyéni, fordítónknál közhelylyé lesz — és ellapúl. Sajnálom, hogy állításaimat hely szűke miatt csak a

fenebbi példákkal igazolhatom, melyekhez hasonlókat bőven írtam ki magamnak a fordításból: de reményem, hogy Zsoldos úr nem fogja kétségbe vonni tárgyilagosságomat, annyival is inkább, mert maga is elismeri hibáját (l. Előszóban).

Magyaros szóffízés dolgában kevés a kifogásom: általában véve arra törekszik a fordító, hogy vonzatai a magyaros észjárásnak megfelelőjenek, sőt több helyen (pl. III, 39, 2: «rajtunk ütöttek inkább, mint pártot ütöttek») valóban becses mintáit adta a kifejezés formailag és tárgyilag tökéletes másainak. Annál visszatetszőbb, hogy néhol fitogtatja a népies vagy régies szólásmódokat, ott is, a hol épen nem fedik az eredetét.

Nagyrészt az imént tett megjegyzéseimre vonatkoznak a következő helyek: I, 2, 2: «A föld beültetvényezésével nem törődött». — I, 25, 2: «helyezvén, kimutatván, előadván» e h. kimutatták, hogy . . . előadták, hogy . . . » — I, 26, 4: «hadi flottával táborozni» (!) oly kifejezés, mely a komikummal határos; v. ö. II, 84, 3: «*admirálhajók*» (στρατηγίδων νεᾶν); tov. V, 12, 1: «*reformok* létesítésével» (ὅτι αἰτοῖς ἐδόκει μὴ καλῶς ἔχειν); III, 82, 4: «*poltronságnak tartották*». — I, 53, 2 (és másutt) az Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, Athéni férfiak'-kal van fordítva, e h. Athéniek! (v. ö. II, 87, 1: Peloponnesosi férfiak). — I, 53, 2: útunkba álltok (e h. útunkat álljátok). — I, 67, 5: *tóditották* meg (nem elég szép: toldották meg?). — I, 77, 3: «*megszokták a velünk egyenlő labon állást*» (auf gleichem Fusse). — I, 89, 3: *javak után* küldött («schickte nunmehr nach . . . »). — I, 107, 4: «*kéz alatt* (= *χρόφα*) azon működött» (Heilmann: «*unter der Hand*»). — I, 140, 1-ben ugyancsak kirí a magyaros kifejezés *erőszakos* hajhászása. E mondat ἦ ἄρα τι καὶ σφαλλώμεθα (= ha netán egyik-másik dologban kudarcot vallanánk) így van fordítva: «ha netán valami nem szeretem dolog történik velünk» (l). — I, 140, 4: *μηδ' ἐν ἑμῖν αἰτίαν ὑποληψθε* megírásánál bizonyára nem gondolt az író «*lidércznyomás*»-ra. — I, 140, 4 és 141, 1: *engedjünk* menni a dolgot . . . . nem *engedünk* semmi szín alatt . . . . *engedünk* helyet.» (Nagyon lapos!) — II, 4, 5: «a csapatnak az a része, a mely . . . összetartott, ott rekedt egy nagy épületben, mely . . . volt ragasztva s a melyen az ajtó nyitva állt, mivel azt hitte» (l). E mondat nem világos; hogy meg lehessen érteni, vagy egészen meg kell változtatni a constructiót, vagy ismételni az alanyt. Ép ily zavaros helyek találhatók még: II, 7, 1: «Mindkét fél szándékba vette, hogy a perzsa királyhoz s a barbárokhoz *máshova, ahonnan . . .* remélt, követeket küld.» — II, 33, 3: *Erre* az erősen szorongatott hajóra szállás után (?) haza mentek . . . — II, 64, 1 ezt a hajmeresztő mondatot olvassuk: «S tudom, hogy jó részben épen ez az, a mi miatt az irántam való kedvezőtlen hangulat oly magas *fokra hágott* (l) nálatok, *egyáltalában* nem igazság szerént, ha csak

majd (!), *midőn netalán szintén véletlenül valami* (!!!) szerencse ér, ezt is nekem nem rójjátok fel érdemül.» Ilyenfajta még a II, 72, 2. pontban olvasható mondat is («de ők — próbát tesznek»). Továbbá v. ö. még a következő helyeket: I, 60, 1 (anakoluthon); 68, 1 («mi irántunk, mások iránt»; 82, 2 (hol ταῦτα ἄριστα ἦν δὲ μὴ εἶ van hanyagolva); II, 72, 1 («mellett ép ezzel volnátok») stb.; III, 11, 3 («Ezzel — dolguk»); IV, 17, 3 («tekintések ezeket tapasztalt férjfiakhoz a véghől intézett figyelmeztetéseknek»); IV, 26, 4 (felesleges szószaporítás); IV, 27, 1 («a szigeten levőknek érlelmi szerek jutnak be») stb. — Ez a kifejezés «midőn az élet a fejét hányta» folyton visszatér. (II, 19, 1, 1; IV, 1, 1; IV, 2, 1; stb.), holott a görögben majd αἶτον ἀκμάζοντος, majd περὶ αἶτον ἐκβολήν, majd πρὶν τὸν σίτον ἐν ἀκμῇ εἶναι áll, a mely kifejezések nem æquivalensek. — II, 21, 1 a zárjelbe foglalt szókat külön mondattá alakítja át a fordító, mi rontja az értelmet, mert az olvasó a következő mondat elejét («A mint azonban a sereget. . . . .») a megelőző gondolatra hajlandó vonatkoztatni. — A II, 68, 4. pontban ezt olvassuk «Ez volt aztán Amphiochia legnagyobb városa s lakosai amphiochiaszerte (!) a legtehetősebbek voltak.» Az ilyenre a német azt szokta mondani: «Bei Haaren herbeigezogen.» A görögben ugyanis csak az van: καὶ ἦν ἡ πόλις αὐτῆ μεγίστη Ἀμφιλοχίας καὶ τοὺς θνητοτάτους εἶχεν οἰκίτορας.* — A κήρυξ szó lefordítására (III, 24, 3) nem elég a fordítónak a becsületes magyar «hirmondó», hanem ily ékes mondásra van szüksége: «követpálczás üzenetrívő».

A görög eredeti félreértésén alapulnak a következő kevésbé pontos fordítások és helytelenségek: I, 4, 1 «másfelől a kalóznépségtől igyekezett a tengert megtisztítani» e h. «a kalóznépséget kipusztította a tenger színéről» (καθῆρται nem καθαιρῶ-ból, hanem καθαιρέω-ból származik); I, 5, 1: «a falvakszerte lakozókra ütött» e h. «a . . . falvak módjára benépesített városokra ütött» (κατὰ κομὰς οἰκονμέναις). . . I, 10, 1: ἐρημωθεῖν nem = «romba döntének», hanem = «magára hagyatnék». — I, 31, 1: ὀργῆ φέροντες τὸν πρὸς Κερκυραίους πόλεμον ἐναυπηγοῦντο, így fordítandó: «nagyon is zokon vették a kerkyrai háborút». Heilmann is rosszul fordít: «welche den Krieg gegen die Kerkyräer mit grosser Hitze führten», mert πόλεμον φέρειν magában nem használatos a görögben erre a fogalomra bellum gerere (= πόλεμον πολεμῖν, ποιεῖσθαι stb.); csupán dativussal mondják πόλεμοι φέρειν τινί = valakire háborút hozni (cfr. Xen. Hell. III, 5, 1;

*) Egészen másképp állana a dolog, ha a fordítás végi ily szellemben készült volna, mint pl. Nogáll Kempis Tamása. De mikor lap lap után csendes hétköznapiágban haladunk tovább, s egyszerre egy Gyöngyösi vagy Pázmán-féle mondat üti meg a fülünket, nem oldozhatjuk fel az író az affectatio vádja alól.

IV. 8, 6). — I, 34, 3 *ἐκ τοῦ εὐθέος* nincsen lefordítva. (Megjegyzem itt, hogy inkább a *ἐπουργεῖν*-hez kell vonni, mint a *δεομένοις*-hoz, a hogy Böhme teszi.) — I, 49, 7 utolsó mondatának, mely fordítónknál érthetetlen, így kell szólnia: „... akkor már mindenki hozzá fogott a munkához (*ἔργον πᾶς εἶχετο*) és más senki sem vonult félre (*ἀπεκρίματο οὐδέν ἐτι*), sőt oly válságos lett a helyzet (*ξυνέπεισον ἐς τοῦτο ἀνάγκης*), hogy neki mentek egymásnak a korinthusiak és athéniek.” — I, 90, 2 *ἀφορμῆ* nem ‚hadműveleti alap‘, hanem ‚kiinduló pont‘. — I, 126, 11 így fordít Zsoldos: ‚azt ígérték nekik, hogy nem lesz semmi bántalmuk; *ἡμὲν ἐλvoντάκ* onnan és legyilkolták őket‘, helyesebben: ‚kihítták őket‘ *ἀνασπῆσαντες αὐτούς*, mint alább I, 128., hol helyesen fordít Zs. úr: ‚helótákat hívtak ki‘), azzal, hogy nem lesz semmi bántalmuk; el is vezették, de aztán legyilkolták őket‘, — III, 26, 1: ‚annál kevésbbé *vehessék üzöhe* e h. ‚annál kevésbbé lehessenek oltalmára‘ (v. ö. IV, 1, 3: *ἵνα μὴ ἐπιβοηθῶσι τοῖς Μεσσηνίοις*, a mit Zs. úr is helyesen fordít: ‚hogy Messene oltalmára ne siethessenek‘). — IV, 3. 1 *ἡπείγοντο* annyi, mint ‚sürgették‘; Zsoldos kifejezése: ‚hajózás körül voltak‘ nem találó, s nem is magyaros. — V, 7, 2: ‚minő tudatlanságnak és tehetetlenségnek minő tapasztalattal s vállalkozó képességgel gyűlt meg most a baja‘. Ezt meg kell fordítani ilyképen: ‚minő tapasztalattal és elszánt-sággal mekkora tudatlanság és tehetetlenség állt most szemben.‘ (Brasidasról és Kleonról van szó.)

A görög szöveg kritikai érdeméről nincs mit mondanom. A zavaróbb sajtóhibákat és a magyarból kifejejtett szókat és kifejezéseket a jegyzetben *) találja meg az olvasó. Komoly megrovással kell illetnem

*) Sajtóhibák, melyek az értelmet zavarják: I. köt. 6. l. *πας* (olv. *παρ'*); 10. l. *τὸν* (olv. *τὸ*); u. o. *τινες, ἐτι καὶ νῦν* (olv. *τινες ἐτι καὶ νῦν*); 16. l. *ἦν ἢ* (olv. *ἦν ἦ*); 50. l. *σωφροσύνη* (olv. *σωφροσύνη*); 54. l. e szó *προκληθέντες* a feje tetejére van állítva; 86. l. *ἦν* (olv. *ἦν*); 104. l. *ὁμοίους* (olv. *ὁμοίως*); 116. l. *νικώτως* (olv. *εἰκότως*); 132. l. *ἐπόντων* (olv. *ἐχόντων*); u. o. *ὁ πρὶν* (olv. *ὁ πρὶν*); 138. l. *ὁ οἰκοδομία* (olv. *ἡ οἰκ.*); 140. l. *ἀχρησιτάτων* (olv. *ἀχρησιότατων*); 172. l. *λεγομένην* (olv. *λεγομένων*); 214. l. *τμηθῆται* (olv. *τμηθῆναι*); 302. l. *ἦ* (olv. *ἦ*); 328. l. *οὐδέν* (olv. *οὐδέν*); 346. l. *προσιπτεύοντες* (olv. *προσιπτεύοντες*); 404. l. *προθύμος* (olv. *προθύμωσι*). II. köt. 32. l. *ὦν* (olv. *ὦν*); u. o. *κρη* (olv. *κρη*); u. o. *ξυπχωρησάντων* (olv. *ξυγχωρ.*); 218. l. *ἀνοκωχῆς* (olv. *ἀνακωχῆς*); 228. l. *πῆν* (olv. *γῆν*) stb. A magyar szövegben I. köt. 51. l. ‚megegyezőleg‘ (olv. ‚meggyőzőleg‘); 71. l. ‚Strombichides‘ (olv. Strombichos); 89. l. Pellát (olv. Thermát); 247. l. *μιután* törlendő; 329. l. *erelt* (olv. eredet); 361. l. hetvenkét (olv. hetvenhat). — Elmaradtak a magyar szövegben a következő görög szók és kifejezések: I, 19: *πλὴν Νίων καὶ Αεσβίων*; I, 26, 5: *οἱ μὲν Κερκυραῖοι*; I, 30, 4: *τὸ θεῖρος τοῦτο*; I, 37, 4: *ἐν ᾧ μὲν ἂν κρατῶσι βιά-*

aszt, hogy az első könyv görög szövegéből néhány szó kimaradt. Ezek I, 65, 4: *Σερυλίων*; I, 70, 6: *οικειοτάτη ἐς τὸ*; I, 87, 4: *ἀδρακείν*; I, 110, 4: *ἔσχον*; I, 122, 1 *οὐκ* (*ἔλλα τε ὄσα* után). Igaz, hogy mindössze csak hét szó; de úgy képzelem, hogy külföldön egy klasszikus író szövegének ilyen megcsönkítését ugyancsak kemény ítéllettel sujtának. Szóba kell hoznom itt azon typographiai aránytalanságot is, mely a görög és magyar szöveg terjedelme közt mutatkozik az I. kötetben (pl. p. 52, 126, 168, 178, 196, 208, 214, 286, 406 s egyebütt).

A bevezetés megfelel czéljának s az ismert adatokat élvezetes alakban foglalja össze. A jegyzetek is megállják helyöket. Csak azt kell hibáztatnom, hogy néha cserbe hagyják az olvasót, mint pl. a II. k. 99. fejezetében, hol a nem-philologus olvasó hiába keresi magyarázatát ezen szóknak: lynkestai, eliomiotai, Phagres, Bottia, Eordia, Physka stb.

Mindent összevéve hálával tartozik a hazai tudományosság és irodalom Zsoldos úrnak, hogy Thukydides első fordítását elkészítette. Sajnos, hogy az eredetinek színét és valóját többszöri átdolgozás után sem sikerült jobban visszatükröztetnie. Ha Zsoldos úr lelkiismeretességével az író iránt való congenialitás is egyesül, bizonyára tökéletesebb fordítást kaptunk volna.

Dr. FINÁCZY ERNŐ.

A magyar határozók. A magyar tud. Akadémiától Lukács Krisztina-féle jutalommal kitüntetett pályamunka. Írta *Simonyi Zs.* egyet. tanár stb. Első kötet első fele. Budapest, 1888. Akadémia. IV és 276 l.

Egy új szakmunkával gazdagodott megint a magyar nyelv- irodalom. A fenn czímzett mű nyelvünk legnehezebb, mert legparányibb szórészeit tárgyalja, oly részletességgel, minőt mások eljárásában ritkán, szerzőben rendszeren találunk. Irodalmunkat a legrégibb kortól a legújabbig, a póriastól a mivelt nyelvig oly lelkiismeretesen böngészte, hogy a kitűzött beszédrészek tárgyalását majdnem kimerítőnek nevezhetjük.

Elmondom munkája felosztását, tárgyalási eljárását, s egynehány észrevételt kockáztatok itt-ott egyes állításainál.

Az előttünk fekvő mű a magyar határozók csak egy részét tárgyalja. A teljes mű négy részre van tervezve (5), melyek közül az első a névragokat foglalja magában s ezeknek is csak a felét. Az első kötet

ζωνται; I, 46, 4: *ἐν τῇ Ἐλαιαδίῃ τῆς Θεσπρωτίδος*; I, 93, 3: *Ἀθηναίως* (v. ö. I, 101, 3); II, 3, 4: *ἐχώρουν ἐκ τῶν οἰκιῶν ἐπ' αὐτοὺς*; II, 72, 2: *ἀνευ Ἀθηναίων*; II, 101, 5: *τοῦ Σπαρδάχου*; III, 4, 5: *πρὸς βορίαν τῆς πόλεως*. Az orthographia mindvégig következetes. Csupán I, 52, 1: 'corinthusiak' és u. o. 2: 'korinthosziak'; I, 62, 6: 'peloponnesusiak' (mindenütt: peloponnesosziak').

«első fele» egy terjedelmes Bevezetés (1—49) után tárgyalja 1. a *-ben*, *-ből*, *-be* ragot (50—106), 2. az *-n*, *-ról*, *-ra* ragot (107—200), 3. az *-an* *-en* ragot (201—224) és 4. a *-nál*, *-től*, *-hoz* ragot (225—276). A Bevezetésben számot ad feladatáról (1), általában tárgyalja a határozók alaktanát (6), jelentésbeli változását (15), a térviszonyok szerinti változását (27), és az állandó igevonzatokat (45). A hátra levő részben következik a névragok használata az említett csoportok szerint. E csoportok a térviszonyok e három kérdése szerint kerültek: hol? honnan? hová? Csupán a harmadik csoport (*an-en*) nem akar e kérdésekhez illeszkedni. De a többitől eltérő egyéb sajátossága e ragnak meg terjedelmes használata is megköveteli külön csoportosítását. Az első csoportot jellemzik továbbá a tárgy *belsejére* irányzott (fentebbi) kérdések, a másodikat a tárgy *külsejére* vagy *felszínére*, a negyediket a tárgyon *kivüli* viszonyok megjelölése. Legszorosabb az első csoportbeli három rag (*-be*, *-ből*, *-ben*) közti rokonság, melyekben már a *b* (*e*) is a tárgy *belsejére* utal. Kevésbé látszik ez meg a második csoporton, a melyben *-ról* és *-ra* tüntet fel külső rokonságot. A negyedik csoportbelieket (*-nál*, *-től*, *-hoz*) semmi rokon elem nem fűzi egymáshoz.

Következik e csoportok szerint az egyes ragok tárgyalása: alakjuk története, alaki elemzése, értelmezésük a magyar, rokon és más európai (német, francia, angol, latin, görög, szláv) nyelvekben, s végre legrégebbi használatuk a legújabbig.

A 276 lapra terjedő füzetbe a névragok mind el nem fértek. Hiányzik — és ezeket a szerző alkalmasint egy második hason füzetnek szánta — a tárgyrag (*-t*), a tulajdonító (*-nek*), segítő (*-vel*), birtokrag (*-é*), tömegesítő (*-stul*), a többesrag (*-k*, *-i*) és a hangtanilag nem illeszkedő *-ig*, *-ért*, *-ként*, *-kép(en)*, *-kor*, meg a személyragok. Vajjon az irányt jelentő *-ni* ragot (*Pálni*) és összetételeit (*-nitt*, *-nól*) a névragokhoz vagy igeragokhoz fogja sorolni, e kötetből még szintén nem tudni; de sajnálnók, ha ez érdekes ragra nézve a rövid 14 sornyi értesítéssel (8. és 16.) beérnünk kényszerítene.

E kis tájékoztató után áttérek egyes megjegyzésekre.

Határozónak nevez Simonyi (1) minden névragos főnevet, mely «az állítmány, illetőleg az ige közelebbi meghatározására és kiegészítésére való, kizárva az állítmányi nominatívust (pl. Sokrates *bölcs* volt) és a tárgyat.» Simonyi óvatosan mondja, hogy «az állítmány, illetve az ige közelebbi meghatározására», óvatosabban mint Brassai, a kit Simonyi (u. ott) tanunak hí s kinek elmélete szerint «a mondatnak a lelke és uralkodója az ige, a többi mind az igeállítmánynak határozója». Mintha nem hallotta volna a szellemes tanu kisebb hazájában elégszer, hogy «a puliczka *túróval* jó», melyben *túróval* ige nélkül is határozó.

A névragos főnevek csakugyan igehatározói vagy rövidebben mondva határozói tisztet teljesítenek. Csakhogy S. nem a névragos főnevet — a főnév a nyelvtan más lapjára való — hanem a ragot akarja nyelvünkben bemutatni. Igaz ugyan, hogy a ragnak önállósága nincs, de jobb szerettük a név támasza nélkül tekinteni mondatbeli szereplését. Azt hiszem, eredeti jelentéséből kiindulva, átlátszóbb, egyszerűbb lett volna egy-egy rag tárgyalása. Értem úgy, hogy pl. ha a *-ra, -re* (felható) eredeti értelméből indul vala ki, nem lesz vele kénytelen azt helyhatározó (107), locativus, ablativus, dativus (110), időhatározó (124), állapothatározó (129), factivus (132), prædicativus (135), véghatározó (153), módhatározó (174), respectivus (178), eszközhatározó (185), okhatározó (186) és célhatározó (196) nevek alatt elszórva közel 200 lapon tárgyalni. *Től* ragban az eredet értelme volna az első, de a 225. laptól tárgyalat ragnak eme jelentésére csak a 246. és 251. ll. került a sor. *Ben* helyrag, egyéb semmi; de hogy időrag vagy időhatározó volna (6) mint pl. *ma, most, majd*, ez csak a főnévben rejlő fogalomtól, minő *gyermekkoromban, akkor tájban, másod ízben*, kölcsönzött ráfogás. Így járt a többi rag is. Talán legkevesebb ilyen czíme jutott *-hoz* ragnak: helyhatározó (225), időhatározó (232) és véghatározó (266).

Ha a ragos főnévben a főnévi részét vesszük alapul, kérdés, vajjon nem jobban tesszék azok, a kik minden ragos nevet, s nem csak a *-t* ragost, az ige tárgyának, közelebbi vagy távolabbi tárgyának tekintenek. Tovább nem kutatva a név jogosultságát még csak azt jegyezem meg, hogy a magyar rag önállóságra nem vetekedhetik a névvel vagy igével, de megközelíti azt személyragos voltában. Pl. *velem téled neki, hozzánk rátok nálok ép oly önállóak akár veszem veszed veszi vagy hazánk hazátok hasájok*.

Mielőtt egyes szabályai bonczolgatásába ereszkedem, még egyes elvi kérdéseket óhajtanék tisztába hozni, és pedig az előbbihez fűzve: van-e a magyarnak esete (casus)? van-e a magyar igének vonzata? a Simonyi vitatta szótölmélet tartható-e? Megannyi kérdések, melyeket e jeles mű fonalán a szerző vagy felvetett vagy feltételezett, a melyeknek tisztázásához talán csekélységem is hozzá járulhat.

A magyar névnek esetei (casus) nincsenek és tárgyesetéről (accusativus) sem szólhatni (141). E kérdésről nincs is mit beszélni sokat, csak azt jegyzem meg, hogy elébb lehet a latin vagy német eseteket vissza vezetni ragokra, mintsem azonosítani a magyar ragokat az u. n. esetekkel.

Szólhatunk-e a magyar nyelvben vonzatokról? Én azt mondom, hogy bátran, és pedig Simonyi értelmében (45), melynél fogva a magyar igtét «rendszerint egy bizonyos határozó nemmel használjuk». Mit sem árt e vonzat természetének, ha ugyan az az ige

«egyes esetekben másféle határozóval szövetkezik». Ha e tényeket S. nem tagadja, kénytelen lesz a hagyományos «vonzat» szót is fenntartani, vagy azt «a nagy következetességet, melylyel a nyelv számos kifejezést mindig egy és ugyan azzal a raggal vagy névűtővel szerkeszt (47)», más névvel nevezni el; de ezzel a dolgon úgy sem változtat. E vonzat állandóságát bizonyítja is Simonyi egész munkája. De nyomban a «vonzat» szó megtámadása alkalmával (43—49) is említ példákat a ragok «rend szerinti» úgy mint eltérő használatára: megnevez két igét — pedig nevezhetett volna ilyent százat — «tanít» és «kinál», melyek használatára nézve épen az újabb időben tapasztalt ilyen ingadozást (48): *kenyérrel kinálni az éhezőt* és *kenyeret kinálni az éhezőnek*, mesterségre *tanítani a fiut* és *mesterséget tanítani a fiúnak*. Hja ha az ember csak azt keresi és csak azt tárja fel, a mi az ő állítására talál: kap; s ha nem kap: csinál vagy csináltat, s egyik-másik folyóirat vagy hirlap, a minőkre S. hivatkozik, közli is. A példa kész, tessék állítása bizonyosságául felhasználni! De ha nem is készülnek mondva a példák s mind a két használatra csupa mintairóktól kerülnek ki, még sem hitetheti el velünk S. mind a kettőnek egyenlő jogosultságát, mihelyt egyeti szám szerint ritkább mint a másik. Rendelkezésemre állanak Petőfinél «kinál, kínálgat, megkinál» és «tanít, megtanít» igék mind, Aranyból egynehány. Lássuk, ezek mit mondanak. *Kinál valakit kenyérrel* Petőfinél (az 1877-diki kiadás szerint); 677, 3 *gyöngyökbe foglalt órákkal kinál* Az ifjuság (t. i. engem). 627, 25 *Kinál gattja őket* a jó háziasszony, 365, 8 *Tenyeremben hordtam szívem, Nem volt szükség, hogy kérjék tőlem, Magam kínálta m másit vele.* 142, 3 *Ezt én tudom, Kit örömevel a tapasztalás annyiszor kínálta.* 23, 4 *De az óriások jó szívű királya Az ebédet őt ily szépen megkinálta.* 9, 28 *Kinál gatták* (t. i. őt), de ő aprókat kortyantott. 572, 23 *Az alkalom magát kínálja.* — Aranynál (Össz. kiadás) I 180, 8 *Kinálják* (t. i. őt) erősen káposzta *levéllel.* 383, 5 *Értsd meg a szót: kincs, arany kínáljon: Nyerészkedéssé szent imád ne váljon.* II 33, 2 *Megkinálta vele kisebbik gazdáját.* 129, 6 *Unszolá az apja: kínálj a vendéget.* — *Kinál kenyeret valakinek:* Petőfinél, 572, 23 *Az ajándékot nem szokta elfogadni, Kívált ha neki azt szép leány kínálja.* — *Tanít valakit valamire:* Petőfinél 527, 29 *Majd megtanítok egypár kőcz legényt.* 211, 4 *A ki megboszant, legyen az akárki, Megtanítom keztyübe dudálni.* 103, 19 *En megtanítlak jogaidra.* 469, 10 *Megtanítlak amugy hirtelenében.* 783, 12 *Megtanítlak én kétségbe esni.* 662, 4 *Hozd magaddal a pacsirtát, A ki szép szabad dalokra Tanít engemet.* 461, 23 *Apám mért is tanítottál?* 146, 11 *Bor taníta, hurjaimra csalni nyájas éneket.* 134, 9 *mért nem tanítottad, Iskolába mért nem járattad folyódat?* 376, 20 *Egy bölcs tanított*

engemet erre. 470, 16 Az iskolákban nem tanulni, hijába, Ilyet; a természet tanított *tégedet* 202, 6 Iskolába nem járattak, Olvasni nem tanítottak (t. i. engemet). — Aranynál, I 71, 18 a hit Tűrni és remélni megtanít. II 107, 7 Most akadt emberre, a ki megtanítja (t. i. őt), Máskor, hogy gyalázza a magyart. I 296, 8 S mi a természet zára nyitja? Isten dicsőségül tanítja. 247, 4 S midőn elérte a tanítvány, Feléje fordult, így tanítván. — Tehát «kinál kenyérrrel valakit» vonzatát támogatja 11 példa, «kinál kenyeret valakinek» egy példa; «tanít valamire valakit» vonzatát 14 példa, «tanít valamit valakinek» vonzatát. egy sem, mert a két további kétséges, vonzatlan.

A magyar szótóket S. már nyelvtanában (R. m. ny. 101) szerepelteti saját szerűen, s itt is reméli (4), hogy elmélete idővel győzelemre jut. Reméli, hogy pl. «ház» ragozása alapjául négy szótót fogunk elfogadni, *ház, háza, házo, és házu*. Egy szónak négy tövet tulajdonítani igen sok és — igen kevés. A rag tulajdonához tartozó vagy a rag felvételéhez szükséges (kötő) hangzót a főnévi tőhöz csatolni s mind annyiszor új tőt alkotni, szeliden mondva, felesleges; mert a fentebbi példában beérjük *ház* tövel. Ellenben pl. *lap* szónál a négyet megtoldhatjuk bátran egy ötödikkal így: *lap, lapa, lapo, lapu, lapi*, melyekből önálló használatban van *lap, lapu, lapi*, a másik kettőt eldobhatjuk. A szótók elmélete egész irodalomnyi nagysággal fenyeget.¹⁾ Én érdeMLEGESEN hozzá nem szólok, de merésznek tartom, oly mozgékony elemet mint a magánhangzót különféle változataiban (*a, o, u, e, é, ő, u*) csatolni a főnévi szótó állandó elemeihez. Én hiszem, hogy a mássalhangzós szótók végbetűje is valamikor magánhangzó volt, mint a finn szótó. Azt is hiszem, hogy a kötő hanggal toldott főnév volna egyes esetekben az eredeti. De hogy ezzel mindig eltalálja az ember a valódit, hogy a hány kötő hang, annyi (eredeti) szótóve volt volna a főnévnek, azt nem hiszem. A hol e magánhangzónak a finnel vagy nem tudom melyik rokonnal együttes vagy a mienknél korábbi voltát tudhatni, ott sem Hunfalvy, sem más magyar nyelvtaniró el nem vitatja Simonyitól, de önkényes visszaszerkesztését vagy ennek illetén becsempészését mai nyelvtanainkba senki sem tŰRHETI.²⁾

Kétségbe vonják, vajjon a nyelvtan logika-e. Nem bánom. De azért

¹⁾ L. Simonyi A magyar szótók. Alt. rész. Budapest 1887.

²⁾ Érdekes Simonyinak a kötőhangzónak tett engedménye. Nyelvtanában (1879) segéd- v. kötőhangzót még nem ismert; de mihelyt ezt megengedte (A magyar szótók 1887, 33. l.), összeomlott eredeti szótó elmélete is. Azóta a hangzókat már a ragok kiegészítő részének tekinti és szól «A magyar határozókban» *on en ön* (107) és *an en* (201) ragokról.

az elfogadott térvizonyokat összezavarni még sem volna szabad, a minőket a helyes irány meg eredet fogalmai szerint e kérdések segítségével szoktunk megkülönböztetni: hol? hová? honnan? Simonyinál (27) ezek mind csak «irányjelentések» és a ragos főnevek «helyhatározók». Igaz, a nyelv is összetéveszti e három térfogalmat (33—39); de éppen arra való a nyelvtan, hogy e kivételes tüneményeket és ezek ellenében a szabályszerűséget megállapítsa. Ajánlom tehát e kérdésekre «hol, hová, honnan» a szokásos «hely, irány és eredet» fogalmait.

A «határozók alaktana» czíme (8—15) alatt kerestük a ragok hangtani illeszkedéséről szóló törvény alkalmazását s ettől való eltéréseket (*akkor ekkor, híven vigan, avval azzal, csehvel*); kerestük a kétszerezett ragú képzéseket, mint *aztat, ötet, velemmel, nálamnál*; kerestük továbbá annak okát, hogy mért *velem* és *nem valam*, *nekem* és *nem nakom*, *tőlem* és *nem tőlam*, vagy *ha velem, nekem, tőlem*, mért *nem höz-zém, nélem*, hanem *hoz-am* és *nálam*. Mert csak azt mondani, hogy *-vel*, *-nek*, *-től*, *-hoz*, *-nál* az eredeti szemben az alhangú ragokkal, ez csak következtetés az élő használatból, de nem annak történeti jogosultságának bizonyítása. Végre itt kerestük volna a kötő hang szerepét a rag és név közt, pl. hogy minő szabályok szerint váltakozik az *a* az *o*-val, *e* az *ö*-vel, vagy hogy mért *sár sarat*, de *vár várat*, vagy *veréb verebek*, de *cseléd cselédek* s több effélet. Nem tagadom, hogy alaktanba való az *is*, a mit S. e czímen említett *benn, künn, fölött, alatt, itt, ott, köröskörül sat.* alakról. De ezek talán még is a jövendő II. vagy III. kötetbe valók lesznek.

Csak még egy általános megjegyzést. Szabályai támogatására a szükséges helyeket S. mind íróktól veszi, újaktól úgy mint régiektől. Jelen nyelvünk szabályozásánál a régieket is belevonni szükséges volt, hogy egy és ugyanazon ragnak történeti fejlődését ismerjük. Mai nap a régiek mintákul korántsem szolgálhatnak; ettől maga S. is óv. *) Ki legyen tehát *t e k i n t é l y ű n k*? A mai nyelvünk mintái után járva visszanyulhatunk ennek ötven évi multjára, és ezen belül kell kereshnünk e korbéli remekeinket. — Még a hetvenes években, a legfelsőbb tudományos körökben is, a *n y e l v é r z é k* volt vitás kérdésünkben a döntő elv. A nyelvtani szabályt a szükséges példákkal a nyelvérzék hamar megteremtette; csak jó hiszemű ember kellett, hogy azokat elfogadja. A nyelvérzékkel szemben minden okoskodás megszűnik. De ma, a jelen század kilencedik tizedében, az oskolázott magyarnak ez nem elég: tekintélyeket keres, *m i n t a í r ó k a t*, kiknek mondásai felérnek az ösztönszerű nyelvérzékkel. És kik legyenek e magyar *r e m e k e k*? A tudom. Akadémia hallgat e kérdésre. De nem is *öt*, hanem az irodalom-

*) «Archaismusokkal általában óvatosan kell élnünk», 79. l.

történetet illeti a felelet; s ha már felvetettük — és erre megint S. munkája során voltunk kénytelenek —, már csak felelni fogunk, a hogy tudunk.

Mintairóinkat a mai nyelv használatára, mondom, az utolsó ötven éven belül fogjuk keresni. Köztök óriásilag kimagaslanak *Vörösmarty, Petőfi, Arany*. Ez a három folyó és kötött beszédben írt úgy és annyit, hogy lelkiismeretes kiaknázásuk mellett a mai nyelv minden jelenségére találhatnánk elegendő bizonyítékot. Egyik úgy mint a másik beillik magyar remekírónak a szó teljes értelmében; és ha irályukban találtnánk is valamit, a mi a jelen szabályszerűségtől elüt, azt nem fogjuk szabálytalanságnak, hanem írói s a j á t s á g á n a k nézni. Remekíró nyelvtanilag hibásan nem tud írni.

Nem mondom, hogy ötven éven belül a többi író nem írt mintaszerűen; egy Fáy, Csokonai, Czuczor, Tompa, Greguss, Tóth hasonlóan érdemes a remek címre. Azt azonban mondhatom habozás nélkül, hogy ez utóbbiak sem mennyiségileg, sem minőségileg fel nem érnek az elébb említett hármas jelöltjeinkkel.

S hol maradnak a többi tekintélyeink: Jókai, Gyulai, Szász és folyó irodalmunk számos jelesei, kik mai nap is követelhetik a mintairó babérját? S itt eljutottam egy kényes kérdéshez, melyet egy csinos hasonlat nélkül eldönteni nem merek. I. F e r e n c z J ó z s e f tiltakozott, hogy életében állítsanak neki szobrot. Mikor egy küldöttség őt meghívta a Széchenyi-szobor leleplezési ünnepélyére (1880-diki május 10-én) s ettől hallotta, hogy a szobor a hídtér egyik oldalára (az Akadémia előtt) lesz felállítva, így szólt: «Ha jól tudom, a tér másik oldalára Deák Ferencz szobra jó.» — «Ugy van, Felséges uram, volt a válasz, s a két szobor közé jő Felséged lovagszobra.» — «Remélem, hogy nem addig, a míg élek.» — «Addig nem, csak Felséged halála után, a minek bekövetkeztét igaz lelkünkéből óhajtjuk minél későbbre.» — «H a m é g a k k o r i s s z e r e t n i f o g n a k» — tevé hozzá a király. — Nem kívánom, hogy élő jeleseink is tiltakozzanak, ha neveiket irodalomtörténetünk lapjain olvassák: űk arról nem tehetnek. A későbbi kor, ha majd a történet körébe esnek, elfogulatlanabbul fog itélni felőlük.

De ha ez az ártatlan tömjénezés irodalomtörténeti szempontból megengedhető, valódi veszedelemmé válhatik nyelvtani bizonyításoknál. Egyik tudósnk azt bizonyította a Nyrben (1879, 357), hogy «többi» mint alany értelménél fogva követeli az állítmány többesét; bizonyosságul az akkor még élő Arany Buda halálából ezt idézte (241): «Némán háta megett a többije állnak.» Be könnyen javíthatta volna ki maga magát Arany így: a «többiek állnak», és nyilváníthatta volna az előbbi sajtóhibának, miután az ilyen használat magyar nyelvtani

szempontból ismeretlen. De az is meglehet, hogy ott Arany öntudatlanul mondott egy elfogadható magyar sajtóságot.

Hogy visszatérjek Simonyira, ott szerepelnek művében az ujabbak közt Vörösmarty, Petöfi, Arany; az élők közt Szász Károly, Gyulai, Jókai, Szarvas. Ezek még hagyján; de mit keresnek mellettök Ábrányi, Csengeri (Catull fordítója), Csiky, Mészáros, Mikszáth, Rákosi?

A hírlapok és folyóiratok azok, a melyekben a nyelv élete legerősebben pezseg. Ott csiráznak az új szók, mondattani új alakok, melyek némelyike erős ággá fejlődik s aztán elszárad, vagy hatalmas törzsszé izmosodik, s egy jó napon egy kritikus korszak éles fejszétől földre kerül. Erre számos esettel szolgál a Nyelvőr. Nagyobb része azonban a hírlapi csiráknak halva születik. Hogy szolgálhatnak, kérdem én, ezek az életre képtelen hírlapi hajtások nyelvtani bizonyításokkal? Még megjárja a Tudomány Tár, mely koránál (1832) fogva egészen a történeté, a Nyelvőr, melynek minden száma egyegy másolatot hoz közvetlenül a nép szája után, és a Budapesti Szemle, melynek munkatársait az élők javából válogatja. De a többi hírlap, úgy mint Pesti Napló, Budapesti Hírlap, Nemzet, Ellenőr, Fővárosi Lapok, Magyar Salon, Egyetértés, Vasárnapi Ujság, Borszem Jankó, Életképek, Koszorú, Magyarország és a Nagyvilág, melyekre S. elég sűrűen hivatkozik, tekintély számba semmi esetre sem jöhetnek. Ez az, a mi némi bizalmatlanságot kelt S. gyűjtő szorgalmáról különben fényesen tanuskodó ragtani szabályai ellen.

A 141. lapon S. az *-n* ragos főnévről mint a tárgy egyenértékességéről beszél és azt állítja, hogy pl. *rán dít valamin* és *rán dít valamit* használata egymáshoz közel áll. Bizonyítja ezt 1. ily példákkal: *egyet rán dít, nagyot len dít*, és 2. azzal, hogy «a cselekvésnek teljes végrehajtását jelentő *meg-* ilyenkor soha sem (*ilyenkor* és *soha sem!*) kíséri az igét; lehet péld. *megrán dít valamin*, de nem lehet *megrán dít valamin*. Hogy az utolsó (tagadó) bizonyítékból induljunk, a homályos szerkezet azt a benyomást teszi, mintha *meg-* igekötős mellett *-n* ragos tárgy nem állhatna. Pedig a 187. lapon sorolja fel S. *megjied, megrémül, megratten, megdöbben* igéket mint ilyeneket. Hanem a félreértés eltűnik, ha «ilyenkor» szót «egyesen tárgyú (átható) igékkal» pótolja. Azt megengedem, hogy az *-n* ragos tárgy a részleges cselekvést jelenti, de ebből még nem következtethető az «egyet» és «nagyot» tárgyak egyenértékű használata. Mert ilyen (belső) tárgyak állhatnak más (beható) igéknél is, a melyeknél az *-n* ragosság nem váltakozik a *-t*-vel, pl. *nagyot sóhajt, szörnyet hal, kettőt nyel* s több efféle.

A 10. l. ott találjuk *ifjonta* (= ifju korában) képzést a *-te* képzésű határozók közt, a hol *régente, eleinte, hajdanta*. Lehr (A. T. 341) e képzést azonosítja ezzel: *íjattam, éjattad, -ta*, és csatolja a többi hason

képzésekhez: *imettem, émettem, -ed, -e*, melyekkel inkább jelentő mód-
múltnak tünteti fel, semmint határozói névképzésnek. S e felfogást az
-n közbeszurat sem gyengíti meg, ha egy csoportban találjuk azokat
ezekkel: *legéntem, -ed, -e* meg *leántam, -ad, -a*.

U. ott a jegyzetben, rövid kilencz sorban, nem elég világosan,
igen sokat találunk összehordva. Hogy és miből lesz a rag? A feleletet
így olvastuk ki a sorok közül: a rag névutóból lesz, a névutó főnévből,
a főnév összeírással egybeolvad egy másikkal. Valódi raggá csak úgy
lesz a névutó, ha illeszkedik a főnévhez, ha alárendeli magát az egy-
hanguság törvényének. *Kor* főnév még nem vált raggá, míg így nem
mondjuk: *ekkor, hétkor. Mőte, miőte = mióta* példájánál tanulságosabb-
nak tartom *vasárnap* és *ünnepe* példáját.

A 143. l. szól S. az -n ragos szerkezetű *gondolkodik*-féle igékről, s
ide sorolja e képes kifejezéseket is: *rajta járnak* váltig gondjaim, végig
szállok gondolatban a messze fekvő *multakon*. Tiltakozom a felfogás el-
len, mintha e példákban a «gond» és «gondolat» hozzá járultával
nyerte volna jogát *jár* és *száll* az -n raghoz. E példa pedig (u. ott) á t
r ö p ü l ö k hosszában *házamon*, képleges volta ellenére is a 113. lapra
való, a hol e példa áll: A görög *birodalmon* kellett a l t a l m e n n i.

A 171. l. *látomra, tudtomra* múlt időnek főnévi használatában S.
vonakodik m u l t idejű értelmét elismerni «hallom, tudom» jelenekkel
magyarázván azokat, jóllehet «(isten) jó *voltából*» meggyőzhette volna
az ilyenmű példák múlt idejéről. A 175. lapon t képzős főneveknek nézi
e múlt időket, mint ezt Rendsz. m. nyelvtanában (75. l.) tette, rá fog-
ván, hogy félreértésből azonosította volna a magyar nyelvérzék azokat
a t képzéseket (isten *adata* = adománya) a múlt időkkel (isten *adta*).
E kicsinylő magyarázattal szemben valóságos örömyilatkozatra fakad
S. a 250. lapon, a «*tolvaj lopta* pénz» példában, «szép magyaros szerke-
zetnek» nevezvén azt. És csak a sorok közt olvastatja velünk ez utóbbi
helyen, hogy e kifejezések talán még is azonosak a valóságos *multakkal*.
Szól t. i. itt S. a szenvedő igéknél használt *-tól -től* ragról. — De «mi
szükség az egész szenvedő mondat szerkezetre», folytatja Simonyi, *mikor*
ott van a cselekvő szerkezetű jelentő mód múlt ideje? így egészítjük mi ki
S. e kérdését.

A 201—224 ll. S. az -an -en ragot megkülönbözteti a második
csoportban tárgyalt -on -en -ön ragtól, azt állítva, hogy ez nem hiú kü-
lönbötetési törekvésből ered, hanem a nép és irodalom tudatában gyö-
kerezik (212). A kettő közti különbségről S. habár teljesen meg nem
győződött, azt kell mondani, hogy ezt Budenz, Hunfalvy és Lehr ellen
(208) ügyesen védte, és talán az egész munkának ez a legsikerültebb
része. Az élő nyelv is tagadhatatlanul szigorúan megtartja e külön-
bötetést; de a míg ez csak az a és o meg az e és ö hangokon alapszik.

míg e két hang közt a határt a nyelv sok esetben oly könnyen átugorja, bizonyítása sem kelthet meggyőződést. Más elemén és nem a magánhangzón kell alapulnia ennek, a mássalhangzó (-n) kell, hogy e bizonyításhoz a kulcsot rejtse: kell léteznie oly rokon nyelvnek, melyben ez a betű «ember» vagy «személy» értelmű szó vagy szónak a része.

Tudni való, hogy a mi névjelzőnk (*látott, csinált*), mely egyszersmind a jelentő módú mult, nem szorult a *tatik tetik* képzésre, hogy szenvedő értelművé váljék. Károlyi (Bibl. I 634) nem szorult erre: Az mester ember kezétől *csináltatott* kőöntőök; elég volt volna «a *csinált* kőöntőök». Hasonló joggal hibáztatja S. Pázmánynál a következő példát (951): az anya veszedelmektől megkörnyékeztetett fiairól szorgalmatos. De már a következő példában el nem lehet a mult igejelző, a mint S. hiszi, a szenvedő képző nélkül: A sz. léleknek kenetitül *megtanítottán*. Ezt nem pótolja «megtanítván». Hasonlót kell mondanunk a S. felsorolta többi példákról.

A 259. l. az «eszközhatározó» -*től* czíme alatt mind oly példák sorolvák fel, melyekben a -*től* ragos név személy. Elvégre lehet az «eszköz» szót az emberre is átvinni; de ekkor jó lesz pl. «személyes (eszköz)» szóval jelezni azt.

A műszók kérdése lehetetlen hogy fel ne merüljön nyelvtani kérdések tárgyalásánál. Hogy is beszélhetnék annyi féle nyelvalakról a helyes nevek nélkül? s hogy is értetném meg magamat, ha a kellő (általánosan elfogadott) neveket nem használom? Mindazonáltal nem itt akarom megragadni az alkalmat, hogy czélszerűbb műszókat ajánljak; csak a Simonyi-féléknek czéltalan voltára kívánok röviden figyelmeztetni. Már fent említettem, hogy «esetekről» a magyarban szó nem lehet. De a magyarnyelvtani műszó latin sem lehet; mit is csinálna vele az elemi, polgári vagy reáltanodai tanuló, a ki a latint nem ismeri, vagy a gymnasiumi tanuló, a ki az első osztályban a latint még csak kezdi, az ilyen latinságokkal mint: ablativus, essivus, exessivus, factivus; lativus, locativus, ortivus, partitivus, prædicativus, prolativus, respectivus, superessivus, temporalis? pedig hát csak megengedjük nekik is a magyar nyelvtan elsajátítását.

Végig olvastam és élvezettel olvastam S. művét s leszámítva néhány ingatagságot szabályaiban, az eddiginél nagyobb határozottságot találtam benne. Ritkán ejtenek ezen csorbát a határozatlanság kifejezői. Legtűrhetőbb a «rendes» adalék, kevésbbé a «néha, sokszori, ritka, többnyire, gyakran» s ezeknek fokozatai.

S. irálya a mű külsejének megfelelően csinos, világos; kifogásra kevés alkalmat nyújt, pl. az ilyen kifejezés mint (1): *t a r t o t t a m m a g a m a t e* megszorításához, e h. ragaszkodtam. Némi egyenetlenséget kölcsönöz neki, ha mutatónak hol «ezen (azon)» hol «ez (az)», szerepel. Így

írja : ezen megszorításhoz (1), ezen okok (4), ezen munkámban (26) ; de így is : mind azok a nyelvészek (17), ezt a szerkezetet (100), azt a saját-ságát (32). Nem mondom, hogy teljesen elvetendő «azon, ezen» használata «az ez» értelmében ; ez a rossz szokás meglehetősen régi. De miután már Nyelvőrök is czikkeztek ellene, csak ajánlatosabb jó példát adva a népiesb alakot választani. Sajátszerűen áll «adódik» ebben (75) : «magyarázata önként *adódik* (es ergiebt sich) az olyan kifejezésekből», e h. ered, fakad, támad. Feltűnő, ha a ragok helyesebb használatára figyelmet a bíráló, a mikor az író épen e ragok helyes használatára alkot szabályokat. Pl. azt mondja (142), hogy «csodál *valamit*», de «csodálkozik *valamin*», s ennek ellenére írja (80) : «használatba *vételén* nincs mit csodálunk». Így (114) : «a prolativushoz folyamodtunk az olyan szólások *magyarázata*ra» e h. magyarázataiban vagy -nál. Elvetendő szerkezetnek tekinthető ilyen munkában két párhuzamos mondatban az alany változása így (179) : «Az eszközhatározó -n rag megmagyarázódik részben mint a módhatározó -n alfaja, részben pedig egyenesen a helyhatározóra vihetni vissza (t. i. a ragot).» Ez sem mintaszerű szerkezet (263) : «ha valaminek a *meg-nem-történte* okát adjuk» e h. «valami meg nem történt valaminek az okát».

Sajtóhibáktól a mű egészen nem ment, de nem is bántom azokat. Nem sajtóhibának, csak következetlenségnek nevezem, ha etimológiát, stereotípet ír (21) és e mellett metonymiát (u. o.), ha *pregnans* (32) mellett *predicativust* (135).

VERESS IGNÁ CZ.

Ünnepi imádságok izraeliták számára. Fordította *Füredi Ignác*, a budapesti orsz. izr. tanítóképző intézetnél a magyar nyelv és irodalom tanára. Két kötet. (I. köt.: Ujév két napján; II. köt.: Engesztelőnap.)

Sokféle vádat emeltek a zsidók ellen és ezen vádak között nem volt utolsó az, mely a zsidók imáit megtámadta. Folyton mondogatták, hogy imáink telvék átkokkal, szidalmakkal, mérges nyilakkal a társadalom, a haza, polgártársaink ellen. Mélyen sértettek e jogtalan vádaskodásokkal, ez alaptalan támadásokkal és mi zsidók hallgattunk. Végre azután feleltünk, felocsúdtunk. A német zsidók lefordították az imádságos könyvet, mely a hétköznapi, szombati és ünnepi imák egy részét tartalmazza.

Mi magyar zsidók nem tettünk semmit.

A német zsidók tovább is mentek. Hazájuk nyelvére átfordították azokat a részeket is, melyeket a középkori zsidó költők kiegészítésül, toldásképen szerkesztettek.

Mi magyar zsidók megint csak nem tettünk semmit.

Nagyvártatva találkozott végre köztünk is két-három férfiú, a ki a német fordításokkal be nem érte, lefordította a közönséges imaköny-

vet hazánk nyelvére. De a munka még csak félig volt kész. Folytatni kellett azt a németek módjára.

Örömmel üdvözöltem azért a fentemlített két kötetecskét, mely legalább az Újévi és az Engesztelő napok kiegészítő imadarabjait felleli. A munka még mindig nem kész. A sátoros, a kinyilatkoztatási és más ünnepek imarészei még várják fordításukat, de a kezdet meg van téve és így remélhetjük, hogy tovább fognak dolgozni az egésznek befejezéseig.

Szép és üdvös a kezdet, melyet Füredi ezen fordításában megejt. Hazafias kötelességet végzett vele és felekezete iránt lelkesedésének adta tanújelét. Ime alkalmunk nyíltott szép és magvas magyarságban az ősrégi zsidó ünnepi zsoltosmákat elolvasni és emelkedett fövel léphe-tünk keresztény testvéreink elé, szólva nékik: «Lám, ezek a mi imáink! Lapozgassatok bennök, olvassátok, ha vajjon veszedelmes és undok kérelmek-e azok a fohászok, melyeket mennyei atyánkhoz ég felé küldünk? Vajjon nem-e a legfenségesebb költészet nyilvánul, nem-e a legtisztább érzések találnak bennök méltó kifejezést?»

A legönzetlenebb emberszeretet, föltétlen igazságszeretet, a leg-
őszintébb jogérvény, erény után a legerősebb vágy, rendületlen istenbi-
zalom, érdek nélküli istenfélelem és mindazon nemes tulajdonságok,
melyek egy vallásos, erkölcsös nép jellemét és szellemét magasztos-
nak, fenköltnek képesek feltüntetni, mindavval találkozunk ez ünnepi
imákban!

Legyen szabad egy-két mutatványt adnom, hadd tűnjék ki belőle
a fordításnak is, az ima tartalmának is a szépsége.

I.	II.	III.
Az ő beszéde vigasz,	Örök az ő országa,	Fénypalást környékezi,
Ruhája jog és igaz,	Végzetetlen jósága,	Világosság övezi,
Jaj szót meghallgat az,	Műve a menny országa,	Hatalom körülveszi,
Örökké uralkodik Ő!	Örökké uralkodik Ő!	Örökké uralkodik Ő!

Vagy a következő költői prózában: «Szent igaz, hogy te vagy a
bíró, fenyítő és mindentudó tanú, a ki felír, pecsétel, könyvbe igtat és
számot vet. Te emlékszel a feledt dolgokra; kinyitod az emlékeztető
könyvet, mely magától olvasódik és melyben minden ember kezeirása
benne van. Erre megharsan a nagy kürt; halk suttogás hangja hallik;
az angyalok megrezzennek; ijedtség és reszketés fogja el őket és így
szólnak: Ime, itt az ítélet napja, midőn odaidézik az égiek seregét a tör-
vényországok elé»,*) mert ők nem feddhetetlenek előtted, mint a juh nyáj.»

Vagy még tovább: «Az év kezdetén írásba foglaltatik, az engesz-
telő napon pedig végleg meghatározatik: hogy hányan költözzenek el,

*) Az újévi ünnep zsidó felfogás szerint ítélet napja.

és hányan szülessenek; hogy ki éljen, és ki haljon meg; ki érje meg élete végcélját és ki nem; ki haljon tűzbe és ki vízbe; ki a kard és ki fenevad által; ki éhen, és ki szomjan; ki égháború és ki pestis alkalmával; ki megfúlás és ki agyonkövezés által; ki éljen nyugton és ki bolyongva; ki békés csendben és ki nyugtalanságban; ki boldogan és ki sanyarogva; ki szegényen és ki gazdagon; ki lealázva és ki fölmagasztalva. Azonban a bűnbánás, könyörgés és jótékonyosság elhárítják a rossz végzetet.»

És ez: «Mert a milyen a neved, olyan a te dicsőséged: nehezen haragszol meg, könnyen engesztelődöl, — mert nem kívánod a halált érdemlő halálát, hanem hogy megtérjen és éljen. Halála napjáig vársz neki; ha megtér, azonnal visszafogadod. Szent igaz ez, mert hisz te vagy az ő alkotójuk és így ismered az ő gondolataikat, valamint azt is, hogy csak húsból és vérből valók (azaz: csak emberek). Az ember porból származik és porrá változik; élete árán szerzi meg kenyerét; hasonlít a törékeny cseréphez, az aszott fűhöz, a hervadó virághoz, a tűnékeny árnyékhoz, az elszálló felhőhöz, az elfújtt szellőhöz, a lebegő porszemhez, a towarepülő álomképhez. Te ellenben, mindenható Király! — élsz és fennálsz mindörökké!»

Még csak egy kis mutatvány: «A halandó hogyan lehetne igazságos alkotója előtt, hisz minden nyilvánvaló előtte, ha titkos és rejtett is. Csak úgy bocsáttatik meg a bűne és talál gyógyító irt, ha megtér, mielőtt életvilága elalszik . . . Aranya és gazdag kincsei ekkor (ha Isten itéletet mond) nem használnak neki, hogy magát megválthatná a megtorlás napján. Ha szeretetet és jótékonytságot gyakorolt, míg élt, ezek előtte járnak és Isten dicsősége környékezi őt . . . . Mindenható! Ime kezében vagyunk, mint az agyag alkotó kezében. A Te akaratosd, hogy éljünk és nem az, hogy meghaljunk és elenyészszünk. Igazgasd szívünket tisztelésedben, hogy téged magasztaljunk.»

Nem könnyű munka, azokat a VII., VIII., IX. és X. századból eredő gondolatköröket a mi gondolatkörünkhez közelébb hozni, érthetővé tenni a XIX. század szülöttje számára azokat az idegenszerű, sajátosságos eszméket és felfogásokat, fogalmakat és képzeteket, egy rég letűnt ó-világnak érzéseit és reményeit összhangba hozni oly szív érzéseivel és reményeivel, mely a gőz és az elektromosság korában lüktet, nem könnyű dolog azokat a régi vallásos nézeteket a modern időhöz közelebb hozni, — ez csak gondos és átgondolt fordításnak fog sikerülni. És Fűredi gondos, átgondolt fordítást nyújt.

Természetesen itt is az áll, a mi minden fordításnál érvényes: szórúl-szóra, betűszerint lehetetlen fordítani — legalább mindent nem: különben a magyarságba hebraizmust vagy a héber stílusba hungarizmust kellett volna bevinni. Fűredi ebbe a vétségbe bele is esett, de

hozzá kell tennem, kevés helyütt. Megérdemli a fordító, hogy olvassák és ha keresztény testvéreink elolvassák, megint egy jó oszomó előítélet hullana le rólunk. Hiszen az emberiség minden törekvésének végcélja: az emberszeretet tiszta ideáljának elérése.

Győr, szeptember havában, 1888.

Dr. FISCHER GYULA, főrabbi.

KÜLFÖLDI IRODALOM.

Les grands écrivains français. Etudes sur la vie, les oeuvres et l'influence des principaux auteurs de notre littérature : 1. Victor Cousin, par *Jules Simon*. — 2. Madame de Sévigné, par *Gaston Boissier*. — 3. Montesquieu, par *Albert Sorel*. — 4. George Sand, par *E. Caro*. — 5. Turgot, par *Léon Say*. — Paris, Hachette, 2 frs le volume. (Vége.)

3. A vállalat harmadik műve az École des sciences politiques történelem tanárának, Albert Sorelnek tanulmánya Montesquieuról. A munka a francia történetírók régibb és újabb iskolájának előnyeivel dicsekszik és gondos kritikai eljárással megnyerő formát egyesít. Ma már kizárólag a formai szépség eszközeivel ható régibb történetírók iránya nem hódít többé, mert a philologiai kritika más irányban vezet a fiatal historikusokat; de azért a vonzó előadás, a philosophikus eszmék, a tágas látkörű szempontok nem hiányzanak ezeknek műveiből sem. Sorel két kötetes műve Európa állapotáról a francia forradalom korszakában tán a legfényesebb munka, melyet e fiatal nemzedék teremtett.*) Az akadémia a nagy Gobert-díjjal jutalmazta, a második díjat Chuquetnek engedvén át, az első porosz invázió történészének, a ki a német irodalom terén is elsőrangú tekintély.

Sorel tíz fejezetre terjedő műve két részre osztható: 1. Montesquieu az *Esprit des lois* előtt, 2. az *Esprit des lois* méltatása; a második rész bizonyára a legeredetibb, legfinomabb fejtegetése e korszakot alkotó munkának. Montesquieu jellemében nagy súlyt fektet a *gasconra*; innen magyarázza az ironiát, mely oly sokban emlékeztet Montaignere, ki szintén gascon volt; de az ironia, a mint a *Lettres persanes*-ban feltűnik, csak egyik vonása e komplikált jellemnek; a stoikus lélek és akarat a második alkotó része. A klasszikus műveltség és a római jellem ez emberben oly harmonikus egészet teremtett, minő kevés van a fran-

*) A M. T. Akadémia könyvkiadó-vállalata számára magyar fordítása sajtó alatt van.